

Javaslatok
a Néprajzi Múzeum új épületének tetején
kialakításra kerülő zöld terület hasznosítására

2020. május

Készítette: Koltay Erika

biológus-néprajzkutató-múzeumpedagógus

Bevezető

Miért merül fel az épület tetején kialakítandó zöld terület komplex hasznosításának igénye?

„A botanikus kertek napjainkra a felnőttképzés kiemelkedő helyszíneivé váltak, az informális, non-formális és formális tanulás tekintetében egyaránt. A múzeumok és a botanikus kertek felnőttoktatási tevékenysége számos ponton hasonló fejlődést mutat. A fenntartható fejlődés és a környezeti tudatosság fontossága, az inter- és multidiszciplináris megközelítés elterjedése, a felnőtt tanulók igényeinek és érdeklődési körének figyelembevétele, valamint a kreatív, az egyén önkibontakoztatását szolgáló programok fontosságának felismerése jellemző trendként határozható meg mind a múzeumok, mind a botanikus kertek felnőttoktatási tevékenysége tekintetében. Az amerikai botanikus kertek felnőttoktatási tevékenységének jó gyakorlata igazolja, hogy a felnőtt tanulók igényeinek és tanulási sajátosságainak figyelembevételével olyan, az aktív tanulást középpontba helyező felnőttoktatási programkínálat alakítható ki, mely az egész életen át tartó tanulás kiemelkedő és sikeres színtereivé teheti a botanikus kerteket.” (Koltai Zsuzsa) Az idézet amerikai példákat említ a botanikuskertről pedagógiára, ennek értékeire, szükségességére. Természetesen Európából is szép példákat tudunk erre hozni: személyes tapasztalataink közül legfrissebbként a walesi nemzeti botanikuskertről, vagy a Cardiffban található Bute Parkot. A Néprajzi Múzeumban, illetve annak épületén és kapcsolódó programjaiban azonban az alábbi tervzetben egy speciális, szemléletformáló, az intézmény gyűjteményeihez szorosan köthető múzeumpedagógiai kerti gyakorlatot szeretnénk megvalósítani.

A korábbi múzeumpedagógiai munkám során is fontosnak tartottam az ifjúság környezetvédelmi nevelését, környezettudatos szemléletének fejlesztését, az őket körülvevő természet megismerését. Alkalmanként a komplex múzeumi programok keretében az idősebb, felnőtt korosztály felé is hatékonyan sikerült képviselni a fenti elemeket, miközben a Néprajzi Múzeum Kossuth téren elhelyezkedő épületében, illetve annak környezetében ez a típusú pedagógiai tevékenység több vonatkozásban is korlátozott volt. A Városligetben impozánsan emelkedő új múzeumépület és a tetején elhelyezkedő, példátlan felhasználói élményt nyújtó kert, parkosított felület tudásközvetítésbe történő aktív bevonása nagyszerű lehetőséget kínál az ilyen típusú múzeumi projektekhez.

I. Terv

A jelen javaslatban szereplő kerthez kapcsolódó programok, foglalkozások, szolgáltatástípusok elsősorban évszakhoz kötöttek, azonban így is érdemes és fontos elgondolkodni az épület tetején olyan típusú kert kialakításán, amely a parkfunkción túl szervesen tud kapcsolódni a Néprajzi Múzeum gyűjteményeihez és a múzeumban folyó tudásátadási tevékenységhez. A Néprajzi Múzeum számára egyedi lehetőséget kínál a környező múzeumokkal szemben a látogatók megszólítására, a figyelem felkeltésére, nem utolsósorban az épületet és annak kertjét használó, gondozó elkötelezett látogatói csoport (önkéntesség) felépítésére. A közelünkben elhelyezkedő Növény- és Állatkertben, a hazai botanikus kertekben sem adódik hasonló jellegű oktatási lehetőség, ezért ebből a szempontból is unikális lenne ez a kertspecifikus múzeumpedagógiai projekt.

A tervezői szándék szerint látványos, könnyen gondoítható növényvilág jelenik meg a felszínen, amely harmonikus a Városliget park-környezetével, egyúttal alkalmas arra, hogy a pihenésre vágyókat fogadja, nyitott, hangulatos terület legyen. Ehhez az alap koncepcióhoz szervesen kapcsolódhat az a hat csoportban rendezett, főként a MÉTA tér és az IFIKI felett elhelyezkedő kert, amelynek növényvilága karakteres, jól karbantartható, illetve a botanikus kerti pedagógiában és egyéb (piknik, zenei programok stb.) kiváló hasznosulási lehetőségek mellett alakítható, tervezhető. A többi elemmel ellentétben a hatodik csoport nem kapcsolódik szorosan a múzeumi gyűjteményekhez, inkább az elvárt, aktuális társadalmi szerepvállalásunk kapcsán betöltött speciális szerepünket hangsúlyozza, kiemelten a gyermekek környezeti nevelését. Ez a kertrészlet a múzeumhoz közeli zöld területen is kialakítható.

Az egyes területi egységek részletes leírása a kapcsolódó programokon túl is inspirálhatja a látogatókat arra, hogy otthon is tudatosan tervezett kertrészeket alakítsanak ki. A balkonok, a kisebb hátsó kertek növényállományát is átrendezzék a múzeumlátogatás élménye után. Fiatal látogatóink esetében (talán felnőtteknél is) részt vállal az általános nevelésben is, mert a kert gondozottsága, szépsége révén olyan magatartás és viselkedési normákat közvetít, amelyek indirekt módon beépülnek személyiségükbe és környezettudatosságukat is fejleszti.

A 2017-es Környezetvédelmi dokumentáció (Élővilág- és tájvédelem) röviden kitér az épület tetején létesítendő kert/park kialakítására. A felső, meredekebb területeken díszfűvek telepítését, az alsó, kevésbé meredek felszínen nyírható gyepek és benne található néhány hagymás faj telepítését javasolják. A kert pedagógiai hasznosítása ezeken az utóbbi, részben biztonságosabb, alacsonyabb felszíneken képzelhető el. A kertegységeket és az abban szereplő, általam javasolt fajokat természetesen a kertet építő szakemberekkel együttműködve lehet megtervezni, azonban a pedagógiai célú hasznosítás koncepcióját – a múzeumpedagógus munkatársakkal egyetértve – én tudom szakmai szempontból hatékonyan képviselni.

A kert egységei:

1. Gyógynövények kertje
2. Festőnövények kertje
3. Beporzók kertje
4. „Relaxgyep”
5. A népművészet virágai
6. Manók kertje / A Városliget titkos lakóinak kertje

II. Tervezett egységek leírása

1. Gyógynövények

A gyógynövényes kertben a népi orvoslásról és a gyógynövények használatáról lehetne foglalkozásokat tartani. A népi orvoslás kb. 60%-ban a gyógynövények használatára épül. Az 1990-es évektől újjáéledő természetgyógyászat magával hozta a népi orvoslás már csak emlékekben élő tudását is, főként a gyógynövények házi használatának gyakorlatát. A köznapiság gondolkodásában sokszor összemosódik a népi orvoslás és a természetgyógyászat, ami nagymértékben hozzájárult az alternatív gyógyászatok térnyeréséhez. Napjainkban reneszánszát éli a gyógynövények az élet minden területén és szintjén való használata. A tervezett programok keretében élő növények segítségével ismerkedhetnek a látogatók a népi orvoslás praktikáival. (Bízunk benne, hogy a múzeumi boltban is árusításra kerülnek majd gyógynövények vagy az ábráikkal díszített, igényesen megformált hasznos termékek). A résztvevők a megszerzett ismereteket hasznosítani tudják a gyakorlatban is. Ezért feltételezhető, hogy nemcsak az iskolai oktatásban, hanem a felnőttkori tanulásban is népszerű lenne a gyógynövényismeret témájú alkalmak, sorozatok meghirdetése.

Javasolt fajok: tüdőfű (*Pulmonaria officinalis*), orbáncfű (*Hypericum perforatum*), orvosi zsálya (*Salvia officinalis*), citromfű (*Melissa officinalis*), menták (*Mentha* sp.), rosmaring (*Salvia rosmarinus*), levendula (*Lavandula angustifolia*), izsóp (*Hyssopus officinalis*), katángkóró (*Cichorium intybus*), körömvirág (*Calendula officinalis*), orvosi ziliz (*Althea officinalis*), mák, pipacs (*Papaver* p.), szappanfű (*Saponaria officinalis*), kövirózs (*Sempvium tectorum*), fekete nadálytő (*Symphytum officinale*), gilisztazűz varádics (*Cyananthemum vulgare*), kakukkfű félék (*Thymus* sp.), macskagyökér (*Valeriana officinalis*), kamilla (*Matricaria chamomilla*), pemetefű (*Marrubium vulgare*), cickafark (*Achillea millefolium*), máriatövis (*Silybum marianum*)

2. Festőnövények kertje

Ebben az egységben a festőnövényeket, a belőlük előállítható színeket mutathatjuk be. A kertrészlet tematikusan összekapcsolható a Textilgyűjteményben található festett szőnyegek és egyéb textíliák bemutatásával. Emellett az egyéb kultúrák, hagyományos tevékenységek kapcsán is számos aspektusban kapcsolódhatunk a gyűjteményi anyagunkhoz, egyéb néprajzi témákhoz (pl. testfestés, tojásfestés).

Javasolt fajok: festőbuzér (*Rubinia tinctorum*), mályvarózsa (*Althea rosea*), csülleng (*Isatis tinctoria*), búzavirág (*Centaurea cyanus*), őszi kikerics (*Colchicum autumnale*), festő rezeda (*Reseda luteola*), báránypirosító (*Alkanna tinctoria*), sáfrányos szeklice (*Carthamus tinctorius*), aranyvessző (*Solidago virgaurea*), körömvirág (*Calendula officinalis*), festő zsoltina (*Serratula tinctoria*), illatos ibolya (*Viola odorata*), rézvirág (*Cinnia elegans*), festő pipitér (*Anthemis tinctoria*). Cserjék: bodza (*Sambucus nigra*), kutybenge (*Frangula alnus*), kökény (*Prunus spinosa*), virágos kőris (*Fraxinus ornus*), cserszömörce (*Cotinus coggygia*).

3. Beporzók kertje

Ezen a területen olyan fajokat ültetünk, amelyeket a beporzók kedvelnek, emellett szemet gyönyörködtető, illatosak is. A Walesi Nemzeti Botanikuskert komoly kutatásokat folytat ezen a területen. Az Erasmus+ tanulmányi mobilitásunk keretében személyesen is láthattunk ilyen speciálisan kialakított parcellákat, amelyek a hasznosságuk mellett látványban is szépek voltak. A figyelemre méltó szakértelemmel, tudatossággal kialakított botanikuskertben a Growing The Future program keretében, illetve már azt megelőzően is végeztek kutatásokat e témakörben. A kertnek saját méhese van, ahol a rovarok virágpreferenciájával kapcsolatos kérdésekre keresik a választ a szakemberek valamint a területhez kapcsolódó szolgáltatások kialakításával és értékesítésével foglalkozó menedzserek is. A beporzók testéről származó pollent a DNS vonalkód alkalmazásának segítségével azonosítják. Az eljárás lényege, hogy két olyan gént elemeznek a tudósok a vizsgált növény DNS állományában, ami minden növényben jelen van, azonban fajonként mégis eltérő. A kapott génszekvenciát (azaz a kapott DNS darabot) összevetik a vonalkód adatbázissal, az egyező kód alapján pedig azonosítják a növényt és a leggyakrabban előforduló fajokat is meg tudják állapítani. Az így kapott eredmények tükrében olyan magkeveréseket állítanak elő, amelyeket elvetve a méhek által kedvelt virágos réteket hozhatnak létre. Ezeket a magkeveréseket a kert boltjában árusítják, sőt, akit a téma jobban érdekel, részt vehet egy rövid méhészkurzuson is.

A gyerekek, iskolás csoportok számára feladatlapot készítenek, amelynek segítségével megfigyelhetik a kertben, és akár a saját környezetükben élő beporzó rovarokat. Az elmúlt években nemzetközi és hazai szinten is csatlakoztak a múzeumok a Beporzók Napjához, így a Néprajzi Múzeum képviseltette magát. Gyűjteményünkben számos méhészzel foglalkozó tárgyat őrzünk. Társadalmi múzeumként nem mehetünk el olyan probléma mellett sem, mint a világszerte aggodalomra okot adó beporzók állományának rohamos csökkenése. A Néprajzi Múzeum tárgyain keresztül közvetíthető tudásbázisa és a beporzók kertje együttesen alkalmas a diákok, a felnőttek környezettudatos nevelésének, szemléletmódjának alakítására.

Javasolt fajok: galagonya (*Crataegus monogyna*), gyűszűvirág (*Digitalis purpurea*, *D. lanata*), hunyorok (*Helleborus* sp.), zsályák (*Salvia* sp.) kasvirág (*Echinacea purpurea*), sáfrányok (*corcus* sp.), kékszakkál (*Caryopteris clandonensis*), levendulák (*Lavandula* sp.), számarkenyér (*Echinops ruthenicus*), macskamenta (*Nepeta fassineii*), mézontófü (*Phacelia tanacetifolia*), nyári orgona (*Buddleia davidii*), réti füzény (*Lythrum salicaria*), varjúháj fajok (*Sedum* sp.), illatos lonc (*Lonicera fragrantissima*), napvirág (*Helianthemum nummularium*), selyemfű (*Asclepias syriaca*), pillangóvirág (*Cosmos bipinnatus*), borbolya (*Berberis vulgaris*)

4. „Relaxgyep”

Illatos fajok telepítése a gyepbe és köré. Az illatos növények között ezen a gyepfelületen akár fekvő is ellazulhatnának a látogatók a múzeumlátogatás után, vagy egy átlagos séta alkalmával. A kisebb gyermekek részére „gyepspirált” alakíthatunk ki, ami az ő aktív kikapcsolódásukat szolgálhatja. Ez a tetőkert bármelyik részén megvalósítható.

Javasolt fajok: kakukkfűvek (*Thymus* sp.), zsályák (*Salvia* sp.), citromfű (*Melissa officinalis*), izsópod (*Hyssopus officinalis*), szurokfű (*Origanum vulgare*)

5. A népművészet virágai

A tárgyak díszítő motívumainak többsége a magyar népművészetben valamilyen növényi ábrázolás. A népdalok szövegében, népszokásaink alapvető kellékeként is gyakran fordulnak elő virágok, különféle növények. A nemzetközi gyűjtemény tárgyai között is találunk olyanokat, amelyen növényi ábrázolás látható (Pl. bambusz, tavirózsa, cseresznyevirág), így ez a gyűjteményi egységünk is jó tárgyi példával szolgál majd a téma bemutatására. A múzeumi program keretében a tárgyainkon fellelhető egy-egy növényhez kapcsolódó botanikai és művelődéstörténeti ismereteket szerezhetnek a látogatóink.

Javasolt fajok: tulipánok (*Tulipa* sp.), szegfűk (*Dianthus* sp.), rózsák (*Rosa* sp.), gránátalma (*Punica granatum*), rozmaring (*Salvia rosmarinus*), pipacs (*Papaver rhoeas*), búzavirág (*Centaurea cyanus*), margaréta (*Leucanthemum maximum*), kéknefelejcs (*Myosotis silvatica*), bázsarózsa (*Paeonia officinalis*), tölgy (*Quercus* sp.), liliom (*Lilium candidum*), muskátli (*Pelargonium* sp.), gyöngyvirág (*Convallaria majalis*), Boldogasszony mentája (*Chrysanthemum balsamita*), árvalányhaj, (*Stipa* sp.) kökörcsin (*Pulsatilla* sp.), ibolya (*Viola odorata*)

6. Manók kertje/ A Városliget titkos lakóinak kertje

Óvodás és kisiskolás korosztály számára kialakított kertrészlet lehet, amely természetesen a családokat is kiemelt célközönségként jelöli meg. Itt a gyerekek a természetben való helyes viselkedés mellett néhány erdőben élő fát, virágot, állatot ismerhetnek meg. A fákon figyelő szemeket, mosolygós szájakat lehet elhelyezni, akik mintegy „figyelik” a gyermek viselkedését. A fák, a bokrok, valamint gomba makettek

alatt manólakásokban kismanók „élnek” titkos életüket, a kiváltságosok számára feltárolt világban. Itt elbújhatnak a lidércek, elfelejtett régi játékok. Egy tanösvényhez hasonlóan kis tábláskákon elhelyezett rajzokkal lehetne irányítani a gyerekek figyelmét, így akár önállóan is felfedezhetnék ezt a manó erdőt, miközben a természetben való viselkedés alapszabályait is elsajátítanák.

A kert kialakításához szakmai konzultánsként Paul Smith, a tudásközvetítéshez kapcsolódó programok vezető menedzsere (National Botanic Garden of Wales) felkérését javaslom <http://www.carmarthenshireherald.com/47152/carmarthen-success-story-people-dont-have-a-best-before-date/>

III. A kerthez kapcsolódó egyéb szolgáltatások

Piknik (tematikus piknik kosarak – tájegységek, gasztronómiai jellegzetességek)
Felolvasó programok (tárlatokhoz, múzeumtörténeti érdekességekhez kapcsolódva)
Zenés programok (akusztikus, relax térzene, örömszene több stílusban)
Önkéntes tevékenységek (kertgondozás, foglalkozásvezetés, növényfeldolgozás stb.)
„Fogadj örökbe egy ...!” program (adott parcellarész vagy növény)
Növényekhez kapcsolódó alkotóművészeti foglalkozások

IV. Hivatkozások, jó gyakorlatok

<https://botanicgarden.wales/learning/>

<https://botanicgarden.wales/science/saving-pollinators/pollinator-research/>

<https://botanicgarden.wales/garden-areas/apothecaries-garden/>

<https://bute-park.com/schools/>

<https://bgen.org.uk/>

<https://www.neprajz.hu/hirek/2020/beporzok-napja.html>

<https://botanicgarden.wales/rebecca-thomas/>

<https://botanicgarden.wales/sticky-situation-needs-sorting-on-the-solstice/>

<https://www.eventbrite.co.uk/e/bee-garden-cosmetics-course-cwrs-cosmetigaaur-ardd-wenyn-tickets-81297847049>

http://publicatio.nyme.hu/1340/1/10_HalaszneSzakacsEva_2_Muzeumpedagogia.pdf

http://polc.ttk.pte.hu/tamop-4.1.2.b.2-13/1-2013-0014/16/kert_s_mzeummandraggia_a_botanikus_kertek_felnttktatsi_tevkenysgnek_j_gyakorlata_az_usaban.html

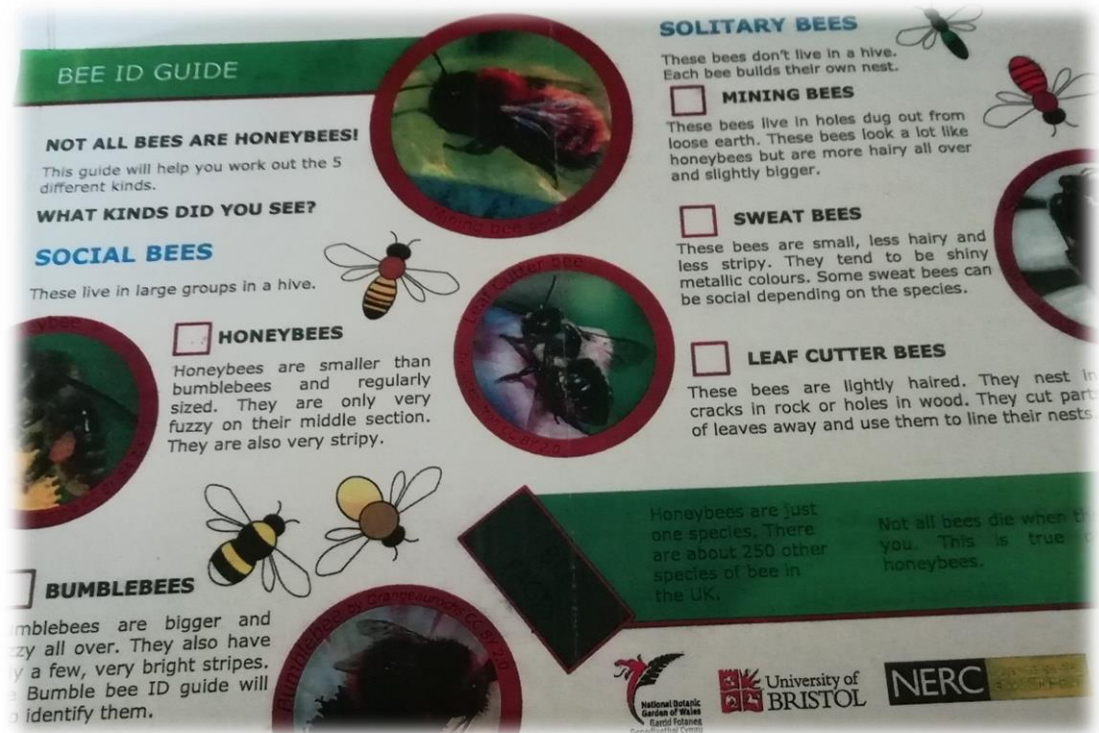
http://muveszeti-debrecen.sulinet.hu/pages/botanikus_kert_akualis.htm

http://muveszeti-debrecen.sulinet.hu/pages/botanikus_kert_akualis.htm

Példák a National Botanic Garden of Wales gyakorlataiból

A beporzók program aktivitásaihoz kapcsolódó alkotások

Feladatlap iskolai csoportoknak

Fűspirál

Manóerdő

Oktatási segédanyag (közösségi alkotás)

Méhlegelő